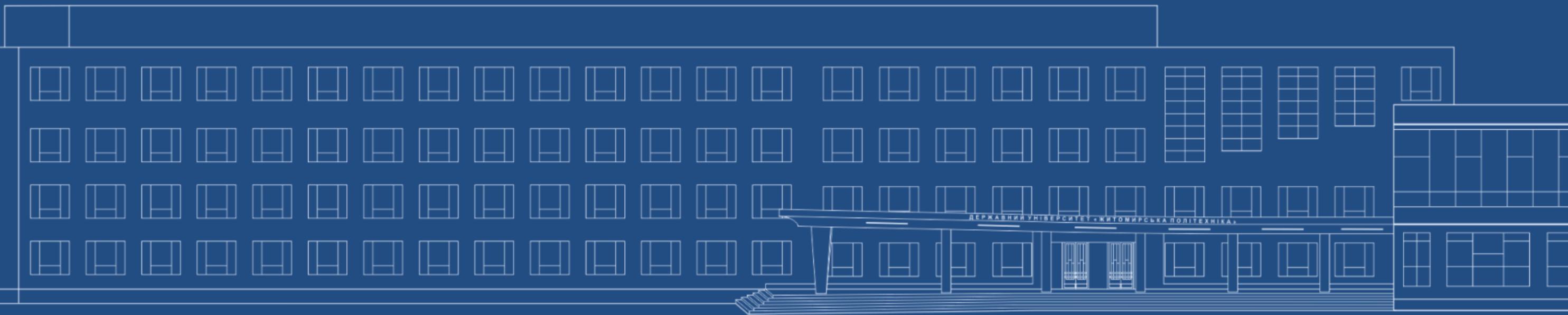
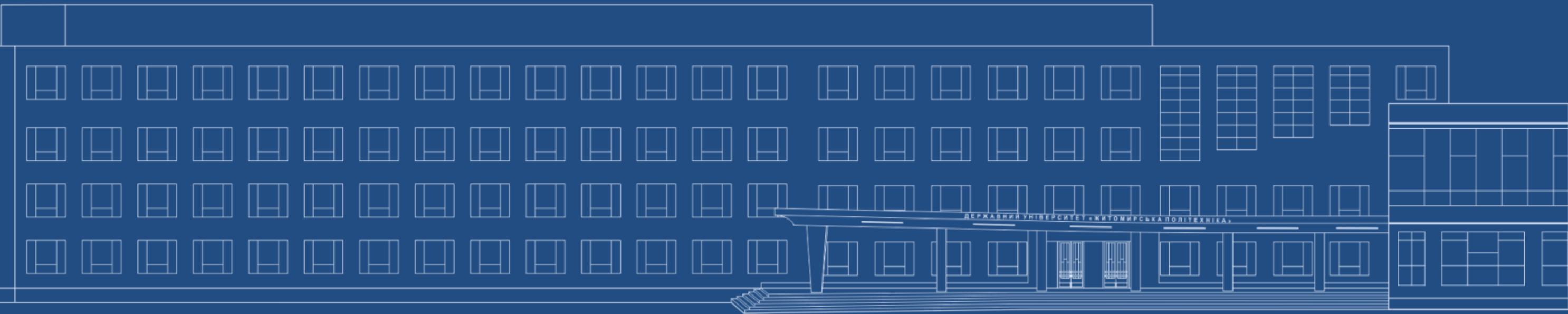

ТЕМА 5. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ І НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

- 1.** Економічна безпека як складова національної безпеки та форма реалізації національних інтересів держави.
- 2.** Економічна безпека як міжгалузєва правова категорія.
- 3.** Динамічний характер економічної безпеки в умовах глобалізації, криз та воєнних загроз.

- 1 Чи можна вважати економічну безпеку самостійним національним інтересом, чи вона є інструментом реалізації інших інтересів держави?
- 2 Яке співвідношення між поняттями «національна безпека» та «економічна безпека»?
- 3 Яке місце в ієрархії національних інтересів, на Вашу думку, посідає економічна безпека?
- 4 Як Ви вважаєте, економічна безпека є об'єктивною категорією, чи вона залежить від політичної доктрини держави?
- 5 Чи можна говорити про економічну безпеку як про юридичну категорію, якщо її зміст значною мірою має економічний характер?
- 6 Як воєнні загрози трансформують зміст економічної безпеки?
- 7 Чи можна в умовах війни відокремити економічну безпеку від оборонної?
- 8 Які нові економічні загрози виникають у цифрову епоху?

- Закон України «Про національну безпеку України», визначає національну безпеку як стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності та інших інтересів від загроз.

- У правовому дискурсі національна безпека є ширшою категорією (інтереси особи, суспільства, держави), тоді як державна безпека зосереджена на захисті державних інституцій від невійськових загроз (підбивна діяльність, шпигунство). Економічна безпека є сполучною ланкою, де невійськові загрози (корупція, тінізація) можуть перерости у загрози суверенітету.

- Національні інтереси є динамічною категорією, що відображає фундаментальні потреби держави.

- Економічна безпека в ієрархії національної безпеки посідає особливе місце, виступаючи матеріальним фундаментом, що забезпечує функціонування всіх інших елементів системи безпеки – від військової до екологічної.

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА

стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність та здатність до сталого і збалансованого зростання

Економічна безпека розглядається не просто як відсутність криз, а як здатність системи до самовідтворення та адаптації до критичних змін.

Основні ознаки:

Економічна незалежність

→ Можливість державного контролю над ресурсами та самостійного прийняття стратегічних рішень

Стійкість і стабільність

→ Міцність зв'язків у системі та захист усіх форм власності

Здатність до саморозвитку

→ Постійна модернізація виробництва та розвиток інтелектуального потенціалу

Питання

*Чи вважаєте запропонований перелік ознак вичерпним?
Якщо ні – доповніть та аргументуйте*

Економічна безпека розглядається як багатовимірне явище, що інтегрує різні концептуальні підходи та забезпечує комплексне оцінювання на глобальному, національному та регіональному рівнях.

Це такий стан національної економіки, за якого досягаються основні національні економічні інтереси, забезпечується стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, а також задовольняються потреби особи, сім'ї, суспільства та держави.

Наукові підходи до трактування:

Кондиціональний:

сукупність умов і факторів, що гарантують незалежність та стабільність

Якісний:

характеристика здатності економічної системи до самовідтворення та розвитку

Протекціоністський (правовий):

система захисту інтересів держави, бізнесу та громадян від загроз

Статико-динамічний:

стан рівноваги у поєднанні зі здатністю до постійного оновлення

Питання:

1. Які ще підходи до трактування сутності економічної безпеки Вам відомі?
2. Чи можлива економічна незалежність в умовах повної глобалізації та залежності від фінансової допомоги партнерів?

Згідно з офіційними методиками та науковими підходами, можна виділити такі **основні функціональні складові економічної безпеки:**

Макроекономічна

збалансованість відтворювальних пропорцій

Фінансова

стійкість банківської системи та бюджетна стабільність

Виробнича

ефективне використання потужностей та зростання інноваційності

Енергетична

захищеність інтересів у енергетичній сфері від зовнішніх та внутрішніх загроз; регулювання критичної інфраструктури та диверсифікація джерел

Продовольча

захист аграрного сектору та логістики; здатність забезпечити населення якісними продуктами харчування

Інвестиційна

створення сприятливого правового режиму для капіталу; сприятливе середовище для розвитку високих технологій

Зовнішньоекономічна

відповідність зовнішньої діяльності національним інтересам та мінімізація збитків від зовнішніх чинників

Соціальна та демографічна

захист людського капіталу; захист населення, ринку праці та забезпечення гідного рівня життя

Питання

Яка з складових економічної безпеки, на Вашу думку, є «найслабшою ланкою» України сьогодні, і чи може правовий механізм її зміцнити?

В СВОЮ ЧЕРГУ, У СКЛАДІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ВИДІЛЯЮТЬ НАСТУПНІ СУБ-СКЛАДОВІ:

Банківська

стійкість банківських установ

Валютна

стабільність курсу та довіра до національної валюти

Бюджетна

платоспроможність держави та ефективність використання бюджетних коштів

Грошово-кредитна

забезпечення економіки доступними кредитними ресурсами

Боргова

оптимальний рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості

Безпека небанківського ринку

розвиток страхового та фондового секторів

Питання

Чи погоджуєтесь ви з тезою, що фінансова безпека є ядром економічної безпеки?
Обґрунтуйте відповідь

ЗАГРОЗИ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПОДІЛЯЮТЬ ЗА ПОХОДЖЕННЯМ НА:

внутрішні

зовнішні

ЗАГАЛЬНІ ЗАГРОЗИ:

- нестабільність економічного зростання,
- тінізація економіки,
- критична залежність від зовнішніх ринків,
- корупція та високий державний борг

ПИТАННЯ:

1. Продовжить перелік загроз для економічної безпеки, поділіть їх на зовнішні та внутрішні.
2. Активізація загроз під впливом повномасштабного вторгнення РФ:
3. Руйнування інфраструктури (енергетичної, транспортної) та промислового потенціалу (втрата понад 30% підприємств).
4. Макроекономічні ризики: різке падіння ВВП (29,1% у 2022 р.), висока інфляція та дефіцит бюджету.
5. Соціальні втрати: масова міграція («витік мізків»), зростання бідності та безробіття.
Зовнішньоекономічні: блокада портів та розрив логістичних ланцюгів.

ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ

- Економічна дипломатія як ключовий засіб захисту інтересів у період нестабільності. Включає запобігання загрозам через міжнародні коаліції, залучення фінансової допомоги, страхування воєнних ризиків та санкційний тиск на агресора.

- Державний механізм, який передбачає створення системи моніторингу за допомогою індикаторів та визначення їх критичних меж, за якими настає криза.

- Стратегія до 2025 та 2030: Україна реалізує Стратегію економічної безпеки до 2025 р. та Національну економічну стратегію до 2030 р., спрямовані на відновлення промисловості, діджиталізацію та енергонезалежність.

Економічна безпека як міжгалузєва правова категорія забезпечує цілісний захист національних інтересів через інтеграцію регулятивних, охоронних та стимулюючих норм права, створюючи умови для сталого розвитку держави в умовах турбулентного світу.

Міжгалузєвий характер категорії обумовлений необхідністю координації норм, що мають різні предмети та методи регулювання. Інтегрує норми різних галузей права (конституційного, адміністративного, господарського, кримінального) для створення цілісного механізму захисту та може бути представлений у таких вимірах:

Конституційно-правовий вимір

формує аксіологічний фундамент. Згідно зі ст. 17 Конституції України, забезпечення економічної безпеки є однією з найважливіших функцій держави та справою всього Українського народу

Адміністративно-правовий вимір

визначає управлінську вертикаль – компетенцію державних органів (РНБО, КМУ, БЕБ), процедури моніторингу, контролю та реагування на загрози.

Господарсько-правовий вимір

встановлює правовий режим підприємницької діяльності, гарантує захист прав власності та підтримання добросовісної конкуренції

Кримінально-правовий вимір

забезпечує охоронну функцію через встановлення відповідальності за суспільно небезпечні посягання на економічний правопорядок (боротьба з корупцією, легалізацією кримінальних доходів, контрабандою).

Фінансово-правовий вимір

регулює «кровоносну систему» безпеки – стабільність національної валюти, стійкість бюджетної системи та прозорість фінансових ринків.

Питання

1. Яка галузь права (кримінальне, адміністративне чи господарське) сьогодні є найбільш «перевантаженою» завданнями економічної безпеки?
2. Чи не відбувається зараз надмірної «криміналізації» економічних відносин під гаслом безпеки?

СТРУКТУРУ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ МОЖНА ПРЕДСТАВИТИ ЯК СКЛАДНУ ІЄРАРХІЧНУ СИСТЕМУ:

Компонент	Зміст та джерела	Функціональне призначення
Акти повного регулювання	Конституція України, Закон «Про національну безпеку України».	Встановлення стратегічних орієнтирів та загальних засад безпекової політики
Акти часткового регулювання	Податковий, Господарський, Митний, Кримінальний кодекси України.	Операційне регулювання окремих сегментів економічних відносин та захист від конкретних загроз.
Ратифіковані міжнародні договори	Угода про асоціацію з ЄС, меморандуми з МВФ, безпекові угоди.	Гармонізація національного права з міжнародними стандартами безпеки та стійкості.
Юридичні зв'язки (Мета-рівень)	Складні колізійні норми та механізми ієрархічних взаємозв'язків.	Вирішення суперечностей між нормами різних галузей та забезпечення єдності правозастосування.

Економічна безпека як категорія матеріалізується через інституційну систему, яка інтегрує

ТРИ ТИПИ ЗАХОДІВ:

ПРАВОВІ

Створення гнучкого та стійкого законодавчого поля: конституційне закріплення засад економічного порядку (суверенітет, захист власності, соціальна спрямованість економіки); фінансово-правове регулювання бюджетної, податкової та валютної систем; кримінально-правову охорону економічної системи; антикорупційне та антимонопольне законодавство; механізми санкційної політики; правове регулювання стратегічних секторів економіки; імплементацію міжнародних зобов'язань (зокрема в межах співпраці з ЄС). ! Законодавство має бути не лише стабільним, але й адаптивним до нових загроз (кризи, війна, санкційні режими, цифрові ризики

ОРГАНІЗАЦІЙНІ

Моніторинг індикаторів безпеки та стратегічне планування: система стратегічного планування (доктрини, стратегії, програми); індикативний моніторинг економічних показників; координація діяльності органів виконавчої влади та правоохоронних структур; аналітична оцінка ризиків та прогнозування загроз; міжвідомчу та міжнародну співпрацю. організаційні механізми забезпечують перехід від норми до практичної реалізації.

СИЛОВІ (ОХОРОННІ)

Безпосередня протидія загрозам та припинення правопорушень у сфері економіки: виявлення, попередження та припинення економічних злочинів; фінансового контролю та аудиту; протидії відмиванню коштів; захисту критичної економічної інфраструктури; застосування санкцій, арештів активів, спеціальної конфіскації. Силовий компонент є крайнім, але необхідним інструментом стабілізації економічної системи у випадку загроз

Чи погоджуєтесь Ви з тим, що в умовах війни спостерігається крен у бік «силових» методів захисту економіки (арешти, санкції)?

Як правникам забезпечити, щоб ці заходи не зруйнували «правові» засади (захист власності) у поствоєнний період?

Сучасна економічна безпека трансформується. Якщо раніше вона означала «підтримання статус-кво», то **сьогодні це динамічна здатність системи до відновлення після екстремальних шоків.**

Зміна моделі

- перехід від ліберальної моделі відкритості до «мобілізаційної моделі» та «захищеної глобалізації»

Інноваційний вектор

- діджиталізація стають не просто елементами розвитку, а фундаментальними чинниками виживання (технологічна незалежність)

Глобальні виклики

- глобалізація змінила характер загроз: економічні зв'язки перетворилися на інструменти тиску (economic coercion). Суперечливість глобалізації полягає у конфлікті доступу до інвестицій проти швидкого імпортування фінансових криз та посилення залежності країн, що розвиваються

Ризики

за Європейською стратегією економічної безпеки (2023):

Ланцюги постачання

- критична залежність від імпорту стратегічної сировини

Інфраструктура

- необхідність фізичного та кіберзахисту енергомереж та транспортних вузлів

Технологічний витік

- контроль за технологіями подвійного призначення

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Війна 2022 року продемонструвала критичну вразливість експортно-орієнтованої економіки:

Руйнування активів

втрата промислових потужностей та масова міграція (втрата людського капіталу)

Логістичний колапс

блокада портів (25 млн тонн зерна у 2022 р.) довела, що локальний конфлікт миттєво трансформується у загрозу **глобальній продовольчій безпеці**.

Економічний шантаж

використання агресором ресурсів як засобу політичного детермінізму

Чи згодні Ви, що в сучасній війні економічна безпека є важливішою за суто воєнну, оскільки без стійкої економіки сучасна високотехнологічна армія може протриматися лише кілька тижнів?

Як концепція економічної безпеки перетинається з темою Вашого дисертаційного дослідження? Чи є у Вашому об'єкті дослідження аспекти, що впливають на стійкість держави?

Яке твердження сьогоднішньої лекції найбільше похитнуло Ваші попередні уявлення про роль права в економіці?

Якби Вам довелося писати Стратегію економічної безпеки на 2040 рік, який ОДИН фактор Ви б поставили на перше місце?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

- 1** Проаналізувати систему правових механізмів забезпечення економічної безпеки держави
- 2** Дослідити кримінально-правові інструменти захисту економічної безпеки
- 3** Оцінити правову природу індикаторів і критеріїв економічної безпеки

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
3. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28.01.2021 № 1150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20>
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020>
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року» : Указ Президента України від 11.08.2021 № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021>
6. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монографія. Київ : Талком, 2017. 512 с.
7. Богучький П. П. Теоретичні засади формування та розвитку права національної безпеки України : монографія. Київ : НДІІП НАПрН України, 2020. 412 с.
8. Гетьман А. П., Білоусов Є. М., Анісімова Г. В. та ін. Правове та законодавче забезпечення економічної безпеки України : монографія. Харків : Право, 2017. 464 с.
9. Кошиков Д. В. Адміністративно-правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави : монографія. Харків : Факт, 2020. 344 с.
10. Мандзіновська Х. О. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. Наукові записки Української академії друкарства. 2016. № 2.
11. Стеценко С. П. Економічна безпека: сутність і структура. Право України. 2013. № 4.
12. Утенкова К. О. Економічна безпека як складова національної безпеки України. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 3.
13. European Commission. Advancing European economic security: an introduction to five new initiatives. Brussels, 24 Jan. 2024. COM(2024) 22 final.
14. Joint Communication to the European Parliament and the Council on the European Economic Security Strategy. Brussels, 20 June 2023. JOIN(2023) 20 final.
15. Rohatiuk I., Ivchenko B.-Y., Kanfui I. et al. Economic security of Ukraine in wartime: institutional and legal dimension. 2024.